

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ І ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ

Анотація. На основі критичного аналізу та узагальнення існуючих вітчизняних та зарубіжних поглядів до трактування понять «фінансова стійкість» і «фінансова стабільність» сформульовано авторське бачення дефініцій «фінансова стійкість страхової системи» і «фінансова стабільність страхової системи».

Ключові слова: страхова система, фінансова стійкість страхової системи, фінансова стабільність страхової системи.

Вступ. Зацікавленість держави в ефективному та динамічному функціонуванні страхової системи країни очевидна. В зв'язку з цим держава висуває певні вимоги до фінансової стійкості як окремих страхових компаній, так і страхової системи в цілому.

Аналіз економічної літератури показав, що при опису страхової проблематики зустрічаються такі поняття як «страховий ринок» і «страхова система» [5]. При цьому відсутня єдність поглядів, спостерігається термінологічна плутанина в трактовці цих понять у наукових дослідженнях і літературі, присвяченій страховій тематиці.

До того ж проведений аналіз сутності понять «фінансова стійкість», «фінансова надійність» та «фінансова стабільність» довів, що і тут спостерігаються різні підходи до трактування їх змісту [6]. Відбувається їх підміна чи ототожнення, що загалом ускладнює їх вивчення та оцінку. Все це робить дослідження теоретичних основ фінансової стійкості та стабільності страхової системи актуальним науковим завданням і свідчить про складність розглядуваної тематики.

Постановка проблеми. У радянські часи проблеми забезпечення фінансової стійкості та стабільності страхової компанії, тим більше страхової системи, не вивчалися належним чином. У більшості випадків дослідженню підлягала проблематика підтримання фінансової стійкості страхових операцій. Ринкова трансформація економіки України зумовила появу багатьох страхових компаній, перестраховиків, страхових посередників, організацій страхового сервісу та інших суб'єктів страхової системи, що спонукало до з'ясування питань забезпечення і підтримання як фінансової стійкості, так і фінансової стабільності страхової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні немає комплексних спеціальних досліджень, присвячених проблематиці забезпечення фінансової стійкості і стабільності страхової системи. Варто зазначити, що в останні роки з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів питанням розвитку страхового ринку приділяється значна увага. Дослідженню питань розвитку функціонування страхового ринку та забезпечення фінансової стійкості страхових компаній присвячені праці таких науковців як В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.Д. Вовчак, Л.М. Горбач, Н.Б. Грищенко, С.Л. Єфімов, М.В. Мних, Н.Н. Нікуліна, С.С. Осадець, Ю.Н. Тронін, К.Є. Турбіна, І.П. Хомініч, В.В. Шахов, Я.П. Шумелда, Р.Т. Юлдашев та ін. Водночас, проблематиці дослідження теоретичного підґрунтя формування та функціонування страхової системи на жаль вітчизняними науковцями не приділяється належної уваги. До того ж питання забезпечення й підтримки фінансової стійкості і фінансової стабільності, саме страхової системи, залишається взагалі поза увагою науковців. Отже, існує реальна потреба у подальшому вивченні вказаної проблематики та розмежуванні понять «фінансова стійкість страхової системи» і «фінансова стабільність страхової системи».

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних засад

понять «фінансова стійкість страхової системи» та «фінансова стабільність страхової системи», виходячи з критичного аналізу існуючих у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі підходів до їх трактування.

Виклад основного матеріалу. Для початку представимо сутність поняття «страхова система», яке було визначено автором у попередніх наукових дослідженнях. На нашу думку, термін «страхова система» означає «певним чином упорядковану єдність страхових компаній та інших суб'єктів економічних взаємовідносин, які об'єднані внутрішніми зв'язками, на певному проміжку часу взаємодіють між собою та з зовнішнім середовищем, а також виконують належні їм функції, опосередковані відносинами економічного, юридичного, соціального та іншого характеру» [5].

У зв'язку з відсутністю як у вітчизняних, так і зарубіжних наукових дослідженнях робіт, пов'язаних із розглядом питань забезпечення фінансової стійкості страхової системи, вважаємо за доцільне розглянути це питання на прикладі аналогу, а саме – банківської системи. Так, С.М. Ільєсов звертає увагу на те, що банківська система «функціонує стійко за певним параметром, якщо відхилення даного параметру не перевищує допустимої величини, а поміхи можуть бути компенсовані у певних межах» [3. С. 8-9].

Дещо по-іншому підходить до визначення цього поняття Г.Г. Фетисов, який під стійкістю системи розуміє «комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів її діяльності та діяльності її окремих елементів у взаємодії з інтересами економіки» [7, с. 31].

Вважаємо, що, в даному контексті, правильною є думка О.І. Барановського про те, що стійкість системи – це «об'єктивне віддзеркалення статус-кво у ній, з урахуванням стану збалансованості всіх її структурних елементів, що свідчить про здатність виконання нею свого функціонального призначення» [2, с. 79].

Враховуючи всі наведені вище точки зору щодо стійкості банківської системи, можна виокремити характерні властивості поняття «фінансова стійкість банківської системи»:

1) підтримання параметрів функціонування в певних межах, подолання впливу негативних факторів, зі збереженням власних якісних характеристик у динамічному середовищі;

2) взаємний вплив і взаємодія окремих елементів системи відбувається в унісон з економічними процесами.

Вважаємо, що наведені властивості повинні бути актуальними також і тоді, коли мова ведеться про фінансову стійкість страхової системи. В той же час, необхідно звернути увагу на характерні особливості, що мають суттєве значення саме у випадку визначення поняття «фінансова стійкість страхової системи», а саме:

- спроможність страхової системи протидіяти впливові зовнішніх факторів, а також внутрішніх негативних факторів за рахунок механізмів саморегулювання та зовнішнього регулювання органами нагляду;

- наявність сукупності об'єктивних характеристик діяльності учасників страхової системи. Зрозуміло, що ці характеристики можуть відрізнятися залежно від розміру, форми власності, інших показників, притаманних певному учаснику та органічне й оптимальне поєднання таких характеристик виступає основним механізмом, який зсередини забезпечує фінансову стійкість страхової системи в цілому;

- залежність від стійкості учасників, які складають страхову систему, перш за все – страхових компаній. При цьому, фінансова стійкість страхової системи не є прямим наслідком і не дорівнює сумарно фінансовій стійкості окремих страховиків;

- конфігурація структури страхової системи, за такими показниками:

суб'єктний склад (страхувальники, застраховані, вигодонабувачі, страховики, страхові посередники, об'єднання страховиків, організації страхового сервісу та ін.);

інституції: формальні (держава, інституції власності, права, ринку тощо) та неформальні (тіньова економіка, корупція тощо);

функціональні рівні: макрорівень, мезорівень (регіон), мікрорівень (окремі учасники страхової системи).

Таким чином, проведений аналіз, свідчить про неоднозначність та багатоаспектність поняття «фінансова стійкість» як на рівні окремого страховика, так і на рівні страхової системи в цілому. Вважаємо, що говорячи про фінансову стійкість необхідно завжди уточнювати про який саме її рівень ведеться мова. Якщо на увазі мають мікрорівень, то треба говорити про «фінансову стійкість страхової компанії», якщо на увазі мають макрорівень, то треба говорити про «фінансову стійкість страхової системи». Втрата стійкості страхової системи може відбутися по різних причинах, серед яких, в першу чергу, слід відмітити: зміни параметрів системи, негативні зовнішні впливи, порушення зв'язків всередині системи або зовнішніх зв'язків елементів системи, зміну структури системи.

Узагальнений механізм впливу на фінансову стійкість страхової системи може бути представлений через внутрішню та зовнішню його складові. Зупинимося більш детально на характеристиці внутрішнього механізму впливу на стійкість страхової системи. Внутрішній механізм включає, насамперед, діяльність страхових компаній і передбачає розробку внутрішніх методик аналізу та оцінки стійкості страхової компанії, вироблення заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості та застосування комплексного підходу до управління даною характеристикою. В даному контексті слід відмітити, що методики оцінки фінансової стійкості страховика є, по суті, методиками аналізу його фінансового стану та в більшості не передбачають встановлення граничних значень параметрів діяльності страхової компанії, що визначають рівень її стійкості. Крім того, більшість методик орієнтовано на проведення зовнішнього аналізу діяльності страховиків. У зв'язку з цим доцільною є розробка окремими страховими компаніями внутрішніх методик, які передбачають побудову індивідуальної моделі розвитку страховика, заснованої на динамічних рядах значень показників його діяльності з метою прогнозування стійкості виходячи з тенденцій, спрямованих на зміни характеристик роботи компанії.

Подібний підхід може сприяти виявленню проблем на стадії їх виникнення і своєчасному проведенню коригуючих процедур, які пов'язані з організаційною перебудовою, збільшенням капіталу, розширенням ресурсної бази, введенням нових страхових продуктів, розвитком філіальної мережі, коригуванням стратегії та тактики компанії, визначенням прерогативних напрямків страхової діяльності з метою підтримання фінансової стійкості компанії.

На особливу увагу заслуговує така складова внутрішнього механізму впливу на стійкість страхової системи – як стихійне саморегулювання системи. Як відомо, будь-яка система відрізняється від простої сукупності об'єктів наявністю внутрішньосистемних зв'язків, що превалюють за своєю інтенсивністю над зв'язками елементів системи із зовнішнім середовищем, тому обов'язковою умовою ефективного управління системою є вивчення цих зв'язків, їх аналіз і з'ясування можливого впливу на них. Коли ж мова йде про самоорганізуючі системи, до яких відноситься і страхова система, проблеми оцінки внутрішніх зв'язків, впливу на них і можливих наслідків здійснення подібного впливу є більш складними. Недооцінка цих процесів, по-перше, не може не знижувати ефективність заходів, спрямованих на підтримання стійкості страхової системи, по-друге, вносить значну частку невизначеності у прогнозування поведінки страхової системи. Водночас слід підкреслити, що аналіз процесів самоорганізації в страховій системі є вкрай складною та недостатньо вивченою проблемою.

Отже, спектр заходів, спрямованих на активізацію об'єктивно існуючих

механізмів впливу на стійкість страхової системи, повинен передбачати роботу в таких напрямках:

- удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність як страхових компаній та інших суб'єктів страхової системи, так і діяльність, пов'язану з організацією роботи фінансових ринків, міжнародного співробітництва, оподаткування та інших питань, вирішення яких впливає на стійкість страхової системи;
- дослідження процесів самоорганізації страхової системи для визначення можливих напрямків впливу на внутрішні, системні взаємозв'язки з метою активізації процесів самоорганізації, які сприяють підвищенню стійкості страхової системи;
- взаємодія органів державної влади, страхових компаній, їх асоціацій в галузі розробки єдиної державної стратегії розвитку страхової системи країни на довгострокову перспективу;
- створення внутрішніх методик аналізу стійкості страхових компаній та перехід до пруденційного нагляду на основі ризиків;
- активізація роботи в напрямку розширення об'єктів інвестування тимчасово та відносно вільних коштів страховиків;
- посилення нагляду за страховими компаніями, які не виконують своїх зобов'язань;
- введення контролю за недобросовісною рекламою страховиків;
- створення Фонду гарантій страхових виплат;
- удосконалення підходів до управління фінансовою стійкістю, здійснення ситуаційного планування, яке передбачає прогноз стійкості за рядом сценаріїв; тощо.

В свою чергу, «фінансова стійкість» як прояв економічного життя забезпечує стабільність розвитку як окремої страхової компанії, так і страхової системи в цілому. При цьому, слід підкреслити, що ототожнювати фінансову стабільність із стійкістю не можна (хоча деякими науковцями [1, с. 21] ототожнення здійснюється), оскільки остання характеризує стан страховика на коротких проміжках часу. Натомість поняття «фінансова стабільність» передбачає надійність, стійкість функціонування страхової компанії впродовж тривалого періоду часу в умовах постійно змінюючих один одного реальних станів, для кожного з яких характерний певний рівень фінансової стійкості страховика.

На нашу думку, якщо фінансова стійкість – це за своєю економічною суттю стан, то фінансова стабільність – це динамічний процес, який, в ідеалі, повинен забезпечувати належне функціонування страховика впродовж тривалих відрізків часу. Така точка зору підтверджується визначенням, яке використовується для поняття фінансова стабільність Європейським центральним банком – це «такий процес, коли фінансова система здатна протистояти шокам без розвитку, викликаних ними кумулятивних ефектів» [4, с. 30].

За нашими переконаннями явище фінансової стабільності страхової компанії доцільно характеризувати як динамічний і передбачуваний тип розвитку, який має системний характер, відкриває різноманітні варіанти розвитку, характеризується відносністю та здатністю «поглинати» негативні впливи внутрішнього і зовнішнього походження. Звідси, стабільна страхова компанія є завжди фінансово стійкою, але фінансово стійкий страховик не завжди стабільно функціонує, оскільки параметри його діяльності відносяться лише до поточного часового інтервалу в короткостроковій перспективі.

Висновки. Враховуючи наведені вище міркування вважаємо, що фінансова стійкість страхової системи – це такий її стан, що характеризується здатністю на належному рівні зберігати кількісні та якісні характеристики, які забезпечуються збалансованістю розподілених у часі вхідних і вихідних грошових потоків, ефективним та стійким функціонуванням страховиків і їх спроможністю динамічно розвиватися під

впливом макроекономічних, політичних, правових та інших факторів, не руйнуючи сукупності взаємозв'язків, які існують між суб'єктами страхової системи, за умов наявності певного рівня єдності та координації дій страховиків, загального механізму контролю й нагляду за їх функціонуванням.

Натомість фінансова стабільність страхової системи – це її здатність впродовж тривалого часу рівномірно і передбачувано розвиватися, на основі інтеграції та застосування передового досвіду за умови збереження при цьому здатності до відтворення, а також до прогресивного розвитку і якісного вдосконалення під дією налагодженого обігу грошових потоків між суб'єктами страхової системи та за умов стійкого розвитку цих суб'єктів, здатності страхової системи успішно протидіяти й адаптуватися до негативних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів, успішно виконуючи при цьому свої основні функції, в тому числі, і в стресових ситуаціях та в періоди структурних змін.

Таким чином, поняття «фінансова стабільність страхової компанії» є поняттям ширшим і комплекснішим, порівняно з поняттям «фінансова стійкість страхової компанії». Воно включає розгляд та аналіз широкого спектру питань організаційного і технічного характеру. Разом з тим, забезпечення фінансової стійкості забезпечує подальший успішний розвиток різноманітних аспектів діяльності страховика. Отже, фінансова стійкість та фінансова стабільність тісно пов'язані та є взаємодоповнюючими характеристиками.

Хочеться відмітити, що поряд з деякими проблемами страхового законодавства подальшому розвитку страхової діяльності, зміцненню фінансової стійкості і стабільності страхової системи України в багатьом заважають високі фінансові ризики. Зважаючи на це, розв'язання проблеми забезпечення фінансової стійкості і фінансової стабільності страхової системи є багатофакторним і складним завданням, що вимагає подальшого обґрунтування, що і буде предметом подальших наукових досліджень автора.

Література

1. Азаренкова Г. Новий підхід до визначення оцінки фінансової стабільності розвитку банку / Г. Азаренкова, О. Головка // Вісник НБУ. – 2009. – №9. – С. 18–21.
2. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 78–87.
3. Ильясов С. М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности / С. М. Ильясов. – М. : ЮНИТИ_ДАНА, 2001. – 255 с.
4. Каллаур П.В. Концепт «финансовая стабильность» / П.В. Каллаур // Белорусский экономический журнал. – №1. – 2007. – С. 25–37.
5. Ткаченко Н.В. Дискусійні питання страхування / Н.В. Ткаченко // Світ фінансів. – 2010. – №2. – С. 126–135.
6. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній : теоретичні підходи / Н.В. Ткаченко // Фінанси України. – 2009. – №6. – С. 104–121.
7. Фетисов Г. Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки / Г. Г. Фетисов. – М. : Экономика, 2003. – 396 с.

Summary. Critically analyzed and extended existing national and international approaches to the notions of "financial stability" and "financial stability" such definitions as "financial stability of the insurance system" and "financial stability of the insurance system" are formulated in author's interpretation.

Key words: insurance system, financial sustainability of the insurance system, financial stability of the insurance system.